

SOSYAL BİLGİLER 5

BİREY VE TOPLUM ÜNİTESİ

DERS NOTLARI

Zeki DOĞAN

Sosyal Bilgiler Öğretmeni

www.sosyalciniz.net

ÖĞRENDİKLERİMİ UYGULUYORUM

Sosyal Bilgiler dersi, bizi hayata hazırlayan, bize bilgi ve beceri kazandıran, bizim yararlı bir vatandaş ve aynı zaman da iyi birey olarak yetiştirmemizi sağlayan bir derstir.

Sosyal Bilgiler Dersi;

- Milletimize ait bağımsızlık ve egemenlik sembollerinin neler olduğunu öğrenmemizi sağlar.
 - **Vatandaşlık hak ve sorumluluklarımızı öğrenmemizi sağlar.**
 - Devletimize, milletimize ve bayrağımıza karşı sevgi, saygı ve güven duygusunu artırır.
 - Atatürk ilke ve inkılâplarının öğrenilmesini ve korunmasını sağlar.
 - **Etkin ve sorumlu bir vatandaş olmamızı sağlar.**
 - Türk tarihini ve kültürünü öğrenmemize yardımcı olur.
 - **Ülkemizi ve dünyayı tanımamızı sağlar.**
 - Demokratik yaşam kurallarını öğretir.
 - Beraber yaşama, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme duygularımızı geliştirir.
 - Bilimin ve tekniğin gelişmesinin insan hayatı üzerindeki etkilerini öğretir.
 - **Yaşadığımız çevrenin coğrafi özelliklerini tanımamızı, insanlar ve doğal çevre arasındaki ilişkileri anlamamızı sağlar.**
 - Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerini öğrenmemizi sağlar.
- Sosyal Bilgiler dersinin bir amacı da bizim etkin bir vatandaş olmamızı sağlamaktır.

Etkin Vatandaş:

Haklarını ve sorumluluklarını bilen, karşılaştığı sorunları hak, özgürlük ve sorumluluk temelinde çözmeye çalışan, toplumsal sorunlara karşı duyarlı olan bireylere etkin vatandaş denir.

Etkin vatandaş;

- ✓ Haklarını bilir ve gerektiğinde kullanır.
- ✓ Sorumluluk bilinciyle hareket eder.
- ✓ Haklarını aramak için dilekçe yazar.
- ✓ Toplumsal sorunlar karşısında duyarlı olur.
- ✓ Haklarını, başkalarının haklarını kısıtlamayacak şekilde kullanır.
- ✓ Toplumsal sorunlara çözümler üretir ve kendini geliştirir.
- ✓ Demokratik kurum ve değerleri benimser ve bunları uygular.
- ✓ Seçim zamanı geldiğinde oy kullanır.
- ✓ Vergisini düzenli olarak öder.
- ✓ Askerlik görevini yerine getirir.
- ✓ Kanunlara ve kurallara uyar.
- ✓ Ülke yönetimine katkı sağlar.
- ✓ Üretim yaparak ülke ekonomisine katkıda bulunur.

Sosyal Bilimler: Dünyada gerçekleşen olayları, insanların sosyal ve kültürel faaliyetlerini, toplumsal olayları inceleyen bilim dalıdır.

- Sosyal Bilimler, hayatımızın her alanında yer alan bilim dallarının genel adıdır.

Sosyal Bilim Dalları:

Tarih, Coğrafya, Psikoloji, Sosyoloji, Ekonomi, Din Bilimleri, Filoloji, Arkeoloji, Hukuk vb. bilim dallarıdır.

- Sosyal Bilgiler dersi sosyal bilim dallarının genel bir özetidir.

OLAYLAR VE SONUÇLARI

Hayatımız boyunca her gün birçok olaya tanık oluruz. Bunlardan bazıları bizden kaynaklanır, bazıları bizim dışımızda gelişir.

Günlük hayatta birçok olayla karşılaşırız. Bazı olayları da televizyon, gazete, dergi, internet gibi iletişim araçlarından öğreniriz.

Olay: Ortaya çıkan, meydana gelen, olup biten şey ya da duruma olay denir.

Olayların Özellikleri

- **Her olayın birden fazla nedeni ve sonucu olabilir.**
- Her olay birden fazla olumlu ya da olumsuz sonuç doğurabilir.
- Toplumsal olaylar her zaman aynı sonucu doğurmaz.
- Her toplumsal olayın farklı sonucu vardır.
- Olaylar insanları farklı şekillerde etkiler. Aynı olay herkesi aynı şekilde etkilemez.
- Olaylara sadece insanlar sebep olmaz. Hayvanlar, doğal çevre ya da iklimsel şartlar da olaylara sebep olabilir.
- Bir olayın sonucu başka bir olayın sebebi olabilir.

Çok Boyutluluk: Bir olayın birden fazla nedeni ve sonucu olabilmesine o olayın çok boyutluluğu denir.

Örneğin Çin’de ortaya çıkan Covid-19 salgını birçok ülkede; okulların tatil edilmesine, işyerlerinin kapanmasına, birçok yerin karantina altına

alınmasına, uluslararası toplantıların iptal edilmesine, seyahat, düğün, sünnet gibi etkinliklerin kısıtlanmasına neden oldu. Maske, sosyal mesafe gibi kavramlar hayatımıza girdi.

Örneğin trafik kazalarının sadece bir nedeni yoktur. Trafik kazaları;

- Sürücü veya yolcu hatalarından,
- Yol veya araç kusurlarından,
- Hava ve iklim şartlarından kaynaklanabilir.
- **Örneğin** hava kirliliğine; arabaların egzozlarından çıkan gazlar, fabrika bacalarından çıkan dumanlar, kalorifer yakıtının dumanları, termik santrallerden çıkan dumanlar, tozlar, orman yangınları vb. neden olabilir.
- Aynı şekilde hava kirliliği, doğal dengenin bozulmasına, canlı hayatının tehlikeye girmesi, sağlık sorunları, küresel ısınma, çevre sorunları gibi sonuçlar doğurur.

HAK VE SORUMLULUKLARIMIZ

İnsan, toplum halinde yaşayan bir varlıktır. Bu nedenle insan, yaşamını devam ettirmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için diğer insanlarla işbirliği ve iş bölümü yapmak zorundadır. Bireyler, gruplar, kalabalıklar ve kurumlar, içinde yaşadığımız toplumu oluşturan unsurlardır.

Birey: Toplumu oluşturan ve kendine has özellikleri olan insanların her biridir. Her insan aynı zamanda bir bireydir.

Öğrenci Ayşe, Bakkal Hüseyin Amca, Polis Mehmet aynı zamanda bir bireydir

Sosyalleşme: Bireyin içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olma sürecine sosyalleşme denir.

- Sosyalleşme sürecinde birey, **toplumun kültürel değerlerini öğrenir ve kendine has beceriler edinir.**
- Sabah uyandığımızda ailemize “Günaydın.” demek, kahvaltı bittikten sonra annemize “Eline sağlık.” deyip teşekkür etmek, okula gittiğimizde arkadaşlarımızla selamlaşmak, onların hatırlarını sormak, evden getirdiğimiz yiyecekleri arkadaşlarımızla paylaşmak okulda sosyalleşmeye örnektir.

Sosyalleşmenin yararları:

- Bireylerin toplum hayatına daha kolay uyum sağlamasını ve daha mutlu olmasını sağlar.
- Bireyin öz güvenini artırır.
- Bireylerin kendi kararlarını kendisi alabilen kişiler hâline gelmesini sağlar.
- Kişilere ortak hareket edebilme ve iş birliği yapabilme becerileri kazandırır.

Grup:

- En az iki ve daha fazla kişiden oluşan,
- Ortak bir amaçları olan,
- Aralarında dayanışma ve işbirliği bulunan topluluğa grup denir.

Örnek: 5-A Sınıfı, Tiyatro Ekibi, İzci Kulübü, Halk Oyunları Ekibi, Aile üyeleri birer gruptur.

Grupların Özellikleri

- ✓ Grupları oluşturan insanlar birbirlerini tanır.
- ✓ Aralarında işbirliği ve dayanışma vardır.
- ✓ Belli bir amaç için bir araya gelmişlerdir.
- ✓ Birliktelikleri uzun sürelidir.
- ✓ Bir insan aynı anda birden çok gruba üye olabilir.
- ✓ Üye olduğu gruplarda farklı roller üstlenebilir.

Kalabalık:

- Birbirlerini tanımayan,
- Rastlantı sonucu bir araya gelen,
- Ortak bir amaçları olmayan,
- Kısa süreli bir arada bulunan topluluğa kalabalık denir.

Örnek:

Otobüse binmek için bekleyen insanlar, markette alışveriş yapan insanlar, sahilde güneşlenen insanlar, futbol maçı izleyen seyirciler vb.

Kalabalıkların Özellikleri

- ✓ Aralarında işbirliği ve dayanışma yoktur.
- ✓ Birbirlerini tanımazlar.
- ✓ O an için bir araya gelmişlerdir.

- ✓ Ortak bir amaçları yoktur.
- ✓ Birliktelikleri kısa sürelidir.

Kurum: Toplumsal bir hizmeti ya da ihtiyacı karşılamak için belli kurallara göre oluşturulan kuruluştur.

- Kurumlar resmi kurumlar ve özel kurumlar olarak ikiye ayrılırlar.

Resmi Kurumlar: Devlet tarafından oluşturulan kuruluştur. Okullar, devlet hastanesi, sağlık ocağı, emniyet müdürlüğü vb.

Özel Kurumlar: Kişiler ve şirketler tarafından oluşturulan kuruluştur. Özel Okullar, Özel Hastaneler, Eczaneler, Sürücü Kursları vb.

Kurumların Özellikleri

- Kanunlara ve kurallara bağlı olarak kurulmuşlardır.
- Toplumsal bir ihtiyacı karşılarlar.
- Gönüllü ya da ücretli çalışanları vardır.

Bilgi 1: Aile, hem gruptur, hem kurumdur.

Bilgi 2: Her kurum aynı zamanda birer gruptur. Ancak her grup kurum değildir.

Rol: Bir kimsenin içinde bulunduğu grupta üzerine düşen görevidir.

Örneğin; 5.sınıfta okuyan Ali, ailede çocuk, okulda öğrenci, futbol takımında oyuncu rolündedir.

Dikkat!

- Bir insan aynı anda birden fazla role sahip olabilir.
- Çünkü insanlar içinde bulundukları gruplara göre farklı roller üstlenirler.
- Rolümüz, içinde bulunduğumuz gruba veya kuruma göre değişebilir.

- **Sosyal Bilgiler Öğretmeni**, okulda öğretmen, evde baba, ailede evlat, basketbol takımında oyuncu rolünde olabilir.
- **Bir çocuk** evde; evlat, abi, kardeş ve çocuk rolünde olabilir. Okulda öğrenci, sınıf başkanı, kulüp başkanı, tiyatro kulübünde oyuncu rolünde olabilir.
- İçinde bulunduğumuz gruplar ve sahip olduğumuz roller bize bazı haklar sağladığı gibi bazı görev ve sorumluluklar da yükler.

Görev: Bir grup içinde yer alan bireylerin rollerinin gereğini yerine getirme zorunluluğudur.

- Bir babanın görevi evin geçimini sağlamak,
- Bir annenin görevi evin işlerini yapmak,
- Bir öğrencinin görevi de derslerine çalışmaktır.

Plan: Bir işi sonuçlandırmak için neyin, ne zaman yapılacağını önceden düzenlenmesine plan denir.

- ✓ **Planlı çalışmak, bireyi başarıya götürdüğü gibi işlerimizi de zamanında ve düzgün bir şekilde sonuçlandırmamızı sağlar.**
- ✓ Planlı çalışanlar başarılı olurken, plansız olanlar işlerini gelişigüzel yapanlar başarıya ulaşamayabilir.
- ✓ İşlerimizi zamanında ve başarılı bir şekilde sonuçlandırmak istiyorsak görev ve sorumluluklarımızı yerine getirirken planlı hareket etmeye özen göstermeliyiz.

Sorumluluk: Bir kişinin kendi yetki alanına giren bir işin sonuçlarını üstlenmesidir.

- **Herkesin içinde bulunduğu gruba ve kuruma göre çeşitli sorumlulukları vardır.**

- Bir öğrencinin kendisine, ailesine, okuluna ve topluma karşı sorumlulukları vardır.
- **Bir öğretmenin derse hazırlıklı gelmesi,**
- **Bir öğrencinin ödevlerini yapması,**
- **Bir hizmetlinin okulu temiz tutması** birer sorumluluk örneğidir.
- İçinde bulunduğumuz gruplara ve kurumlara karşı sorumluluklarımızı yerine getirdiğimizde mutlu, sevilen ve saygı duyulan bir birey oluruz.
- Toplumsal düzene katkı sağlarız.

Hak: Bir işi yapabilme yetkisidir.

- Birey olarak içinde bulunduğumuz toplum düzeni bize bazı haklar sağlar. Tıpkı içinde bulunduğumuz grup ve kurumların bize çeşitli haklar sağlaması gibi.

- *Bir çocuğun eğlenme ve oyun oynama hakkı olması, bir öğrencinin eğitim görme ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı olması vb.*

- **Diğer yandan her insanın sahip olduğu temel hak ve özgürlükler de vardır.**
- Bunlar; *yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü vb. dir.*
- İnsan hakları; **dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez** özelliklere sahiptir. Bu nedenle bu haklar hiçbir şekilde insanın elinden alınamaz.

ÇOCUK HAKLARINA YOLCULUK

- 20 Kasım 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından **Çocuk Hakları Sözleşmesi** ilan edilmiştir.
- Bu sözleşmeye göre tüm çocukların gelişmeleri ve korunmaları için, mutlu bir aile ortamında, sağlıklı bir çevrede, fiziksel ve zihinsel gelişmelerini sağlayacak imkânlara sahip olmaları gerekir. Bunu sağlamak hem devletlerin hem de ailelerin görevidir.

Dikkat!

Çocuk haklarının korunması amacıyla **UNICEF** (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) kurulmuştur.

- **UNICEF'in amacı** dil, din, ırk, millet ayrımı yapmadan dünyadaki tüm çocuklara yardım etmektir.
- **UNICEF**, Dünya çocuklarını korumak ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından kurulan bir yardım kuruluşudur.
- **Ülkemizde de Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü** (eski adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu) yoksul ve korunmaya muhtaç çocuklara ve ailelere bakım, eğitim, sağlık, kültür hizmetlerini sistemli bir biçimde sunmak için oluşturulmuş bir kurumdur.

Bilgi:

Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edildiği 20 Kasım günü, tüm dünyada Çocuk Hakları Günü olarak kutlanmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesine göre;

- Her birey on sekiz yaşına kadar çocuk olarak kabul edilir ve vazgeçilmez haklara sahiptir.
- Yaşamak, her çocuğun temel hakkıdır.
- Her çocuğun ailesiyle birlikte yaşama hakkı vardır.
- Her çocuk, görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir.
- Engelli çocukların özel olarak korunma ve saygı görme hakkı vardır.
- Her çocuğun sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır.
- Her çocuk eğitim hakkı vardır. İlköğretim parasız ve tüm çocuklar için zorunludur.
- Çocukların okula gitme, oyun oynama hakkı vardır.
- Çocuklar yetişkinler gibi ya da zorla çalıştırılmazlar.

Çocuk İhmali:

Bir çocuğun; barınak, yiyecek, içecek, eğitim, denetim, tıbbi bakım, entelektüel gelişim, duygusal gelişim vb. alanlarda gerekli olan ihtiyaçlarının karşılanmaması, yaşına uygun bakımın verilmemesidir.

Çocuk İstismarı: Çocuğun yanlış ve kötü bir davranışa maruz kalmasıdır.

Çocuk hakları ihlallerine örnek olarak;

- ✓ Çocukların küçük yaşta çalıştırılması,
- ✓ İstismar ve ihmal edilmesi,
- ✓ Şiddete maruz kalmaları,
- ✓ Eğitim haklarının engellenmesi,
- ✓ Anne şefkatinden mahrum bırakılmaları vb. gösterilebilir.